

Кардашевський Юрій Романович,
доктор філософії у галузі права,
Національне антикорупційне бюро України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0009-0009-8940-6384

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КЕРОВАНОЇ АНАЛІТИЧНОЮ РОЗВІДКОЮ

У статті акцентовано увагу на сучасних питаннях реформування правоохоронної діяльності на основі упровадження нової моделі Intelligence-Led Policing (ILP) – поліцейська діяльність, керована аналітичною розвідкою. Подано коротке визначення цієї моделі та зроблено важливі акценти щодо успішної імплементації. Описано процеси становлення ILP у Великій Британії та США. Розкрито зміст основних заходів та ключових елементів ILP, що потребують виконання та дотримання певних вимог. Акцентовано увагу на визначенні місії аналітичної розвідувальної функції у діяльності правоохоронних органів, стандартах аналітичної розвідки та вимогах щодо фаховості аналітиків.

Ключові слова: *Intelligence-Led Policing, ILP, поліцейська діяльність, аналітична розвідка, IACP, IALEIA.*

Важливими акцентами імплементації моделі правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою (*Intelligence-Led Policing – ILP*), є розуміння її не лише як певної процедури аналітичного процесу, а системне та комплексне сприйняття її як нової філософії правоохоронного менеджменту, що об'єктивно займатиме важливе місце у реформуванні правоохоронної діяльності в Україні. Українські правоохоронні органи вже застосовують певні аспекти моделі ILP, але в цілому вона ще не була повністю впроваджена [1]. Наразі процеси успішної імплементації об'єктивно передбачають вивчення зарубіжного досвіду, врахування проблемних питань, визначення усього комплексу завдань та пріоритетів щодо упровадження в перспективі.

Метою статті є огляд процесів становлення нової моделі поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою, в розвинених правоохоронних системах, й аналіз окремих організаційних та сутнісних складових щодо її упровадження.

У правоохоронному середовищі не досить поширена, але існує думка, що загальноприйнятого визначення поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою, немає. Одна з ранніх спроб була започаткована в публікації Міжнародної асоціації аналітиків правоохоронних органів (*International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts – IALEIA*): “Поліцейська діяльність, керована аналітичною розвідкою, передбачає збір і аналіз інформації для створення кінцевого аналітичного продукту, призначеного для інформування поліції в процесі прийняття рішень як на тактичному, так і на стратегічному рівнях” [2]. Понад десять років потому група Global

Justice розширила це, щоб більш широко визначити мету: “ILP – це імplementоване виконання циклу аналітичної розвідки для підтримки проактивного прийняття рішень щодо розподілу ресурсів і запобігання злочинності” [3, с.4].

Водночас Реткліфф стверджував, що ILP має вищу мету як “... бізнес-модель і філософія управління, де аналіз даних і кримінальна розвідка є ключовими для об’єктивності системи прийняття рішень, що сприяє зниженню злочинності та проблем її усуненню, руйнуванню і запобіганню як через стратегічне управління, так і ефективні стратегії правозастосування, що спрямовуються на небезпечних злочинців” [2]. Хоча існує певна неоднозначність у визначенні ILP [4], ця концепція загалом зосереджена на аналізі та використанні розвідувальної інформації щодо злочинів для систематичного спрямування зусиль на зниження та запобігання злочинності [5, 6, 7]. Водночас ILP робить аналітичну розвідку ключовим визначальним фактором для розподілу ресурсів по всьому відомству [5].

Правоохоронна практика передбачає широке застосування різноманітних процесів протидії злочинності, ключовою ланкою яких є робота аналітиків правоохоронних органів, про що зазначають у своїх публікаціях зарубіжні вчені та фахівці, зокрема Коуп [8], Реткліфф [9], Хітон [10], Петерсон [11], Магуайр та Джон [12].

У 1994 році у Великій Британії вперше було впроваджено поліцейську діяльність, керовану аналітичною розвідкою. Її метою було “зменшення рівня злочинності та підвищення громадської безпеки” [13, с.6]. Поліція графства Кент, перебуваючи під тиском щодо необхідності зниження злочинності та зіткнувшись зі скороченням фінансування, запровадила такого роду новацію, в результаті якої протягом трьох років відбулося зниження злочинності на понад 22 відсотки [13, с. 7]. Річард Андерсон у своїй праці “Intelligence-Led Policing: A British Perspective”, видавництва IALEIA, ключовими моментами ILP визначав: “Створення картинки ключової кримінальної активності; розуміння та візуалізація мережі наркоторговців у певному місці, наприклад, зосереджує аналітичний пошук на визначених потребах, допомагає у виборі цілей для максимального руйнування злочинності, пропонує можливості для вербування інформаторів і дозволяє розробляти гіпотези щодо майбутньої кримінальної активності, базуючись на запланованій правоохоронній діяльності” [13, с. 7–8].

Перша американська брошура на тему Intelligence-Led Policing була видана цією ж міжнародною асоціацією (IALEIA) у 1997 році, автором якої був тодішній спеціальний агент Департаменту громадської безпеки Айови Расс Портер. Він зазначив деякі загальні елементи ILP:

підготовка точних і своєчасних розвідувальних та аналітичних продуктів, що відповідають оперативним цілям відомства, які описують характер і масштаби проблем, що впливають на юрисдикцію;

використання цих розвідувальних та аналітичних продуктів для розробки та управління стратегією, оперативним планом або напрямом діяльності з метою вирішення проблем;

постійне оцінювання, відстежування та звітування щодо визначення впливу стратегії чи операційного плану на проблему, внесення необхідних коригувань [14, с. 27].

Потер також зазначав, що жоден з елементів сам по собі не гарантує успішної поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою, а лише їх спільна дія.

У буклеті також розглядалися тенденції щодо упровадження ІЛР в Канаді та Європі. У Королівській канадській кінній поліції протягом семи років діяла Програма кримінальної розвідки, яка працювала над інтеграцією аналітичної розвідки до процесу управління та прийняття рішень організацією [15, с.19]. У межах Європейського Союзу стратегічна аналітична розвідка була сфокусована на поточних і нових тенденціях, з метою отримання більшого успіху в боротьбі зі злочинністю [16, с. 23].

У липні 2001 року IALEIA опублікувала іншу працю під назвою “Запуск аналітичного підрозділу для поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою”. Зміст цього посібника охоплював питання щодо місії, цілей і завдань до персоналу, винагороди, навчання, продуктів, оцінки, сертифікації та стандартів для аналітиків. Він був розрахований на керівників поліції та у спрощеному форматі подачі визначав завдання для упровадження ІЛР в окремих юрисдикціях.

У 1998 році Міжнародна асоціація керівників поліції (*International Association of Chiefs of Police – IACP*) очолила зусилля щодо аналітичної розвідки, опублікувавши “*Model Policy on Intelligence*” [17, с. 15]. Ця політика визначала стандарти для більш ніж 17.350 правоохоронних підрозділів у Сполучених Штатах на той час. Її було переглянуто та повторно опубліковано в 2003 році. З-поміж іншого, цією політикою визначалося, що місія аналітичної розвідувальної функції полягає в тому, щоб збирати інформацію з усіх джерел у спосіб, який відповідає закону, та здійснювати аналіз інформації на тактичному та стратегічному рівнях щодо наявності, ідентифікації, можливостей окремих підозрюваних у злочинах, або компаній загалом, а також для досягнення цілей/пріоритетів, у сфері запобігання злочинам та правозастосування, визначених цим органом [18, с. 1].

Величезний вплив на усі правоохоронні органи та на усіх рівнях США мали теракти в Нью-Йорку, Вашингтоні та Пенсильванії у 2001 році. Менш ніж через 60 днів після терактів 11 вересня Міжнародна асоціація начальників поліції (IACP) провела свою щорічну конференцію в Торонто (Канада). IALEIA брала участь у цій конференції разом з багатьма іншими професійними поліцейськими організаціями. Під час конференції проводилися зустрічі та обговорювалися питання щодо правоохоронних заходів у відповідь на терористичний виклик [17]. Основна ідея саміту стосувалася обміну аналітичними розвідувальними даними. Зазначену ідею було розвинуто у березні наступного року в Арлінгтоні (штат Вірджинія). Участь взяли понад 100 поліцейських, які цікавилися питаннями аналітичної розвідки. Основні презентації були представлені щодо британської моделі National Intelligence Model (NIM), яку у подальшому було використано для розвитку відповідної американської моделі. Сутність британської моделі полягала у тому, щоб безпосередньо пов’язати планування заходів з операційними результатами. Вона передбачала довгострокові переваги інтегрованої системи розвідки, поєднуючи розвідувальні, профілактичні та правоохоронні дії на місцевому, регіональному та національному рівнях [19, с. 12].

На цій основі у подальшому розроблялися компоненти кримінальної розвідки для

США та визначено план та координатора контролю цього плану – Координаційну раду кримінальної розвідки (*Criminal Intelligence Coordinating Council – CICC*). Перед CICC також ставилися завдання:

забезпечення сумісності стандартів політики, інструкцій і операційних процедур щодо подальшого розвитку й інтеграції наявних аналітичних розвідувальних систем з питань обміну даними (включаючи стандарти для збору, аналізу, розповсюдження, зберігання та очищення інформації);

встановлення на національному рівні стандартів аналітичної роботи у кримінальній розвідці, методів і освіти щодо формування місцевих, регіональних та федеральних зусиль та розвитку допомоги в оцінці загроз і підтримці правоохоронного курсу протидії злочинам, що посягають на громадську та національну безпеку;

співпраця з місцевими, регіональними та федеральними навчальними закладами, провайдерами тренінгів щодо внесення змін в тренінгові програми на підтримку нових цілей – обміну аналітичною розвідувальною інформацією;

співпраця на усіх рівнях щодо усунення нормативно-правових перешкод, які обмежують обмін даними [20].

Координаційна рада (CICC) стала Глобальною робочою групою з аналітичної розвідки, яка створила Національний план обміну розвідувальними аналітичними даними (NCISP) та розробила 28 рекомендацій на його підтримку, включаючи підтримку поліцейської діяльності, керованої аналітичною розвідкою (ILP) [11], зокрема:

рекомендація 4 – план розроблено для зміцнення внутрішньої безпеки та сприяння поліцейській діяльності, керованій аналітичною розвідкою; існує критична потреба у збільшенні національного фінансування для досягнення цих цілей; без належного фінансування багато рекомендацій, наприклад покращення навчання та технічної інфраструктури, не будуть виконані, і країна залишатиметься під загрозою; правоохоронні органи США повинні співпрацювати, щоб визначити та фінансувати ініціативи, які втілюють рекомендації:

рекомендація 12 – Міжнародна асоціація аналітиків IALEIA повинна розробити від імені CICC мінімальні стандарти розвідувального аналізу даних, щоб гарантувати, що аналітичні продукти є точними, своєчасними, фактичними та актуальними, і рекомендувати впровадження політики та/або діяльності; правоохоронні органи повинні прийняти ці стандарти, як тільки вони будуть розроблені та затверджені CICC.

У відповідь IALEIA створила фокус-групу для створення цих мінімальних стандартів, що привело до випуску в листопаді 2004 року Аналітичних стандартів правоохоронної діяльності (*Law Enforcement Analytic Standards*), які включали як стандарти для аналітиків, так і для аналітичних продуктів [11], зокрема:

освітній стандарт – аналітики повинні мати чотирирічну вищу освіту або відповідний досвід;

тренінговий стандарт – початкова аналітична підготовка має тривати щонайменше 40 годин і проводитися інструкторами з досвідом аналітичної роботи в правоохоронних органах; тренінг повинен включати: поліцейську діяльність, керовану аналітичною розвідкою, критичне мислення, дослідницькі методи та джерела, аналіз кримінальних

патернів, аналіз потоків, фінансовий аналіз, стратегічний аналіз, аналітичне письмо, статистику, етику, комп'ютерні програми в роботі аналітика;

безперервна освіта – безперервна аналітична освіта тривалістю щонайменше вісім годин на рік має бути отримана тими, хто виконує аналітичну функцію;

професійний розвиток – аналітик повинен підтримувати програму професійного розвитку протягом усієї своєї кар'єри та отримувати підтримку в цьому процесі від свого роботодавця;

сертифікаційний стандарт – аналітики повинні бути сертифіковані агентством або організацією на основі спеціально розробленої для аналітиків сертифікаційної програми, яка повинна відображати досвід, освіту, навчання та кваліфікаційне тестування;

професійний зв'язок – слід заохочувати аналітиків та їхні організації підтримувати зв'язки з визнаними професійними організаціями та асоціаціями;

аналітичні якості – аналітиків слід наймати та оцінювати на основі їхньої роботи та якостей, зокрема обов'язковими є: предметна експертиза, аналітичні методології, етика надання послуг, навички роботи з інформацією та її обробки, комунікативні навички, навички критичного мислення, комп'ютерна грамотність, об'єктивність та інтелектуальна чесність.

Крім того, було створено 18 стандартів для аналітичних продуктів за такими темами, як збір, точність, зміст, результати, плани поширення, звіти, формати, свідчення, відгуки та оцінка.

Після саміту та розроблення Національного плану обміну розвідувальними аналітичними даними (NCISP) Міжнародна асоціація начальників поліції (IACP) підтримала розробку білої книги "Intelligence Led Policing: The New Intelligence Architecture" [11], у якій зазначено, що поліцейська діяльність, керована аналітичною розвідкою, – це спільне підприємство, засноване на вдосконаленні розвідувальних операцій... для імплементації Intelligence Led Policing ... аналітична розвідка має бути включена в процес планування для відображення суспільних проблем. Обмін інформацією має стати політикою... найголовніше, аналітична розвідка має залежати від якісного аналізу даних.

Зрозумілими для фахівців є і сучасні вимоги до розвитку аналітичної розвідки. Аналітичний центр Rand Corporation зазначив, що зміни в підходах поліції до злочинності є необхідними "... якщо поліцейські організації не адаптуються, це зроблять погані хлопці, і вони будуть переможцями" [21, с. 2]. "ILP має вплив як на організацію роботи поліції, так і на те, як вона виконує свою роботу", – продовжували вони [21, с. 36].

Аналіз займає центральне місце в поліцейській діяльності, керованій аналітичною розвідкою. Rand Corporation продовжив: "...ключовим компонентом ILP є інтеграція результатів досліджень у стандарти поліцейської практики. Це вимагає збору даних, укомплектування штатних аналітиків і доручення інтегрувати аналіз у заходи з покращення якості" [21, с. 33]. Водночас метою всього цього процесу є "Прогнозна поліцейська діяльність... ..." [21, с. 33].

Багато хто зараз впроваджує або планує перехід до ILP за допомогою збору даних, баз даних і різноманітних аналітичних інструментів. Але потрібно більше.

Як зазначалося раніше, має бути доступним додаткове навчання для аналітиків, менеджменту аналітичних підрозділів та керівників правоохоронних органів. Потрібна додаткова література, що висвітлює діяльність у цій галузі. Необхідно упроваджувати технологію, яка б відповідала викликам інформаційного вибуху. Ці зусилля потребують не лише експертних знань, а й фінансування. Все це вимагає лідерства.

Таким чином, упровадження та розвиток в Україні моделі правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою (*Intelligence-Led Policing – ILP*), передбачає, перш за все, розуміння її не лише як певної процедури аналітичного процесу, а системне та комплексне сприйняття її як нової філософії правоохоронного менеджменту. Наразі вивчення зарубіжного досвіду, врахування проблемних питань, визначення усього комплексу завдань та пріоритетів щодо упровадження ILP є відправним моментом процесу успішної імплементації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кардашевський Ю.Р. Становлення моделі правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою. Наука і правоохорона. 2023. № 1. С. 117–125.
2. Smith, Angus. *Intelligence Led Policing*. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts. 1997.
3. Global Justice Information Sharing Initiative. National Criminal Intelligence Sharing Plan. Washington, DC: U.S. Department of Justice. 2003.
4. Ratcliffe, J. H. *Intelligence-Led Policing*. 2nd edn. New York: Routledge. 2016. 222 p.
5. Carter, J. G. Institutional pressures and isomorphism: the impact on intelligence-led policing adoption. *Police Quarterly*. 2016. Vol. 19(4). P. 435–460.
6. Carter, D. L. *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies*. 2nd edn. Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services, U.S. Department of Justice. 2009.
7. Carter, J. G. *Intelligence-Led Policing: A Policing Innovation*. El Paso, TX: LFB Scholarly Publishing. 2013.
8. Cope, Nina. Intelligence-led Policing or Policing-led Intelligence? Integrating Volume Crime Analysis into Policing. *British Journal of Criminology*. Vol. 44 (2). 2004. P.188-203.
9. Ratcliffe, Jerry. *Intelligence-Led Policing and the Problems of Turning Rhetoric into Practice*. Policing and Society. 2002.
10. Heaton, Robert. The Prospects for Intelligence-Led Policing: Some Historical and Quantitative Considerations. *Policing and Society*. 2000. Vol. 9. P.337-356.
11. Peterson, Marilyn. *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture*. Washington: US Department of Justice. 2005.
12. Maguire, Mike and John, Tim. *Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches*. London: Home Office. 1995.
13. Anderson, Richard. *Intelligence-Led Policing: A British Perspective*. Angus Smith, editor. Lawrenceville, NJ: IALEIA. 1997.
14. Porter, Russ. *Getting Started in Intelligence-Led Policing*. Angus Smith, editor. Lawrenceville, NJ: IALEIA. 1997.
15. Smith, Angus. *Intelligence Led Policing*. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts. 1997.
16. Robertson, Simon. *Intelligence-Led Policing: a European View*. Angus Smith (ed). Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts. 1997.

© Kardashevskiy Yuriy, 2023

17. Modafferi, Peter and Philip Lynn. Local Law Enforcement and Intelligence Led Policing / Intelligence Models and Best Practices. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence analysts. 1999.
18. International Association of Chiefs of Police. (IACP). Criminal Intelligence Model Policy. Alexandria, VA: IACP. 2003.
19. National Criminal Intelligence Service. National Intelligence Model. London, U.K.: National Criminal Intelligence Service. 2000.
20. International Association of Chiefs of Police. (IACP). Criminal Intelligence Sharing: A national plan for intelligence-led policing at the local, state and federal levels, report from the IACP Intelligence Summit. Alexandria, VA: International Association of Chiefs of Police. 2002.
21. Gregory Treverton, Matt Wollman, Elizabeth Wilke and Deborah Lai. Moving Toward the Future of Policing. Santa Monica, CA: Rand Corporation. 2011.

REFERENCES

1. *Kardashevskiy, Yu.R.* (2023). Stanovlennya modeli pravookhoronnoyi diialnosti, kerovanoi analitychnoiu rozvidkoiu. "Establishment of a model of law enforcement driven by analytical intelligence". Nauka i Pravookhorona. No. 1. P. 117-125 [in Ukrainian].
2. *Smith, Angus* (1997). Intelligence Led Policing. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts [in English].
3. Global Justice Information Sharing Initiative. National Criminal Intelligence Sharing Plan. Washington, DC: U.S. Department of Justice. 2003 [in English].
4. *Ratcliffe, J.H.* (2016). Intelligence-Led Policing. 2nd edn. New York: Routledge. 222 p. [in English].
5. *Carter, J.G.* (2016). Institutional pressures and isomorphism: the impact on intelligence-led policing adoption. Police Quarterly. Vol. 19 (4). P. 435-460 [in English].
6. *Carter, D.L.* (2009). Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies. 2nd edn. Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services, U.S. Department of Justice [in English].
7. *Carter, J.G.* (2013). Intelligence-Led Policing: A Policing Innovation. El Paso, TX: LFB Scholarly Publishing [in English].
8. *Cope, Nina* (2004). Intelligence-led Policing or Policing-led Intelligence? Integrating Volume Crime Analysis into Policing. British Journal of Criminology. Vol. 44 (2). P. 188-203 [in English].
9. *Ratcliffe, Jerry* (2002). Intelligence-Led Policing and the Problems of Turning Rhetoric into Practice. Policing and Society [in English].
10. *Heaton, Robert* (2000). The Prospects for Intelligence-Led Policing: Some Historical and Quantitative Considerations. Policing and Society. Vol. 9. P. 337-356 [in English].
11. *Peterson, Marilyn* (2005). Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture. Washington: US Department of Justice [in English].
12. *Maguire, Mike and John, Tim* (1995). Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches. London: Home Office [in English].
13. *Anderson, Richard* (1997). Intelligence-Led Policing: A British Perspective. Angus Smith, editor. Lawrenceville, NJ: IALEIA [in English].
14. *Porter, Russ* (1997). Getting Started in Intelligence-Led Policing. Angus Smith, editor. Lawrenceville, NJ: IALEIA [in English].
15. *Smith, Angus* (1997). Intelligence Led Policing. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts [in English].
16. *Robertson, Simon* (1997). Intelligence-Led Policing: a European View. Angus Smith (ed). Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts [in English].

17. *Modafferi, Peter and Philip Lynn* (1999). Local Law Enforcement and Intelligence Led Policing / Intelligence Models and Best Practices. Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence analysts [in English].

18. International Association of Chiefs of Police (IACP) (2003). Criminal Intelligence Model Policy. Alexandria, VA: IACP [in English].

19. National Criminal Intelligence Service. National Intelligence Model. London, U.K.: National Criminal Intelligence Service. 2000 [in English].

20. International Association of Chiefs of Police (IACP) (2002). Criminal Intelligence Sharing: A national plan for intelligence-led policing at the local, state and federal levels, report from the IACP Intelligence Summit. Alexandria, VA: International Association of Chiefs of Police [in English].

21. *Gregory Treverton, Matt Wollman, Elizabeth Wilke and Deborah Lai* (2011). Moving Toward the Future of Policing. Santa Monica, CA: Rand Corporation [in English].

UDC 351.741

Kardashevskiy Yurii,

PhD in Law, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine,

Lviv, Ukraine,

ORCID ID 0009-0009-8940-6384

INTELLIGENCE-LED POLICING TRANSFORMATION

The article focuses on modern issues of law enforcement reform based on the introduction of a new model of Intelligence-Led Policing (ILP). A brief definition of this model is provided, along with key points for successful implementation. Attention is focused on the necessity of simultaneous implementation of three elements: timely and high-quality production of analytical products, their use in the preparation of strategies and plans, as well as analysis of the impact of these strategies on crime. These elements were later supplemented by mandatory information exchange.

The processes of formation of ILP in Great Britain and the USA are described. The contents of the main activities and key elements of the ILP, which require the implementation and compliance with certain requirements, are disclosed. Attention is focused on the defined missions of the analytical intelligence function in the activities of law enforcement agencies, standards of analytical intelligence and requirements for the expertise of analysts.

The following standards have been identified for analysts: educational, training, continuing education, educational development, certification, constant communication and analytical qualities of an analyst, which are focused on: subject expertise, analytical methodologies, ethics of service provision, skills in working with information and its processing, communication skills, critical thinking skills, computer literacy, objectivity and intellectual honesty.

Keywords: Intelligence-Led Policing, ILP, police activity, intelligence, IACP, IALEIA.

Отримано 18.10.2023

© Kardashevskiy Yurii, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).5](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).5)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhrona.com/>